

In deze rubriek wordt het palet aan theoretische stromingen en theoretische oriëntaties in kwalitatieve onderzoeksbenaderingen belicht. Redacteur voor deze rubriek is Fijgje de Boer: fijgjedeb@chello.nl.

Het reconstrueren van frames via inductieve inhoudsanalyse: uitgangspunten en procedures

Baldwin Van Gorp

Inleiding

Het concept *framing* gaat uit van de idee dat gebeurtenissen, personen of kwesties betekenis krijgen door het *frame* of de invalshoek van waaruit ze in een tekst worden belicht. Frames zijn 'organizing principles that are socially shared and persistent over time, that work symbolically to meaningfully structure the social world' (Reese, 2001: 11). Met andere woorden, in deze visie zijn frames hulpmiddelen, die mensen gebruiken om betekenis te verlenen aan de werkelijkheid, om situaties te definiëren, verantwoordelijkheden en oorzaken aan te duiden, oplossingen aan te geven en om eventueel een moreel oordeel te vellen. In deze verhandeling komt framing aan bod zoals het opgevat wordt in de communicatiewetenschap, en meer specifiek binnen de constructionistische benadering (zie bijvoorbeeld Neuman, Just & Crigler, 1992; zie verder Van Gorp, 2007).

Het bestuderen van framing komt in de communicatiewetenschap doorgaans neer op onderzoek naar de effecten van frames bij het publiek en een frameanalyse beperkt zich vaak tot een kwantitatieve inhoudsanalyse. Daarbij is er overwegend sprake van deductie: men gaat na in welke mate een beperkt aantal vooraf gedefinieerde frames in teksten (bijvoorbeeld in het nieuws, op politieke websites en in toespraken) voorkomt. Waar die frames hun oorsprong vinden, of deze frames de meest relevante zijn en of er mogelijk andere, meer dominante frames bestaan, is daarbij moeilijk te bepalen. Voorafgaand een inductieve strategie hanteren kan soelaas bieden: met een 'open geest' kan men via inhoudsanalyse van bronnenmateriaal bepalen welke frames relevant zijn. Hoewel deze benadering arbeidsintensief is, slechts op een kleine steekproef is gebaseerd en nauwelijks replicerbaar is (Semetko & Valkenburg, 2000), biedt ze als voornaamste voordeel dat men specifieke frames, die een meerwaarde kunnen bieden voor het verdere onderzoek, minder gemakkelijk over het hoofd ziet.

Wat volgt is een aantal overwegingen en concrete suggesties om op systematische wijze frames te reconstrueren. In framingonderzoek is het reconstrueren van frames echter zelden het einddoel. In de regel volgt na de hier beschreven inductieve stap immers een deductieve fase waarin via een kwantitatieve inhoudsanalyse en clusteranalyse het voorkomen van de geïdentificeerde frames in het materiaal kan worden nagegaan (zie Van Gorp, 2005). Bovendien kan de inductieve fase een voorbereidende stap voor effect- of receptieonderzoek vormen, waarbij de opzet is na te gaan welke invloed frames uitoeffe-

nen op het denken en handelen van mensen. Hierin schuilt een belangrijk verschil met een meer taalkundige benadering als de discoursanalyse: framing, en onderzoek ernaar, verwijst enerzijds naar de typische manier waarop journalisten nieuws vormgeven, gebruikmakend van een bepaald ‘referentiekader’ en een latente betekenisstructuur, maar anderzijds ook naar het publiek dat deze frames overneemt of er actief mee aan de slag gaat.

Eén kwestie, meerdere frames

Een kwestie en de frames die als invalshoek fungeren, kunnen los van elkaar worden bekeken. Anders gezegd, iedere kwestie kan vanuit diverse frames worden gebracht, en een frame is toepasbaar om aan uiteenlopende onderwerpen betekenis te verlenen. Het thema armoede kan bijvoorbeeld op minstens drie manieren worden geframed, waarbij ieder frame verwijst naar een alternatieve logische keten van *reasoning devices*: een andere definitie, oorzaak, verantwoordelijkheid en oplossing van de problematiek.

Ten eerste is er het frame dat gekoppeld is aan het archetype van de profiteur. Armoede betreft dan de kwestie dat bepaalde individuen handig gebruik (of misbruik) maken van sociale voorzieningen waaraan ze zelf niets bijdragen. Het gedrag en de houding van de arme, bijvoorbeeld luiheid en het ontbreken van de wil om te werken, zijn dan de oorzaak van armoede. Bij een meer positieve invulling van dit frame is er de stereotiepe, vrolijke vagebond met het deukhoedje die van de zon geniet, terwijl anderen zich in het zweet werken.

Het idee van ‘onafwendbaar noodlot’ is een heel ander frame, dat leidt tot een opvatting van armoede als gevolg van tegenslagen, zoals een faillissement, ongeluk of ziekte, bepaald door een onvoorzien macht, die iedereen in de armoede kan doen belanden.

Ten derde kan het bekende verhaal van Don Quichot als frame fungeren, waarbij armen het slachtoffer zijn van het Falende Systeem. De idealistische armen trachten te veranderen wat niet te veranderen is en moeten vruchteloos opboksen tegen de harde, veeleisende consumptiemaatschappij. De wil om uit de armoede te geraken is aanwezig, maar dat lukt niet wegens gebrek aan kansen.

Zoals uit bovenstaand voorbeeld blijkt, zijn frames gekoppeld aan vertrouwde culturele fenomenen, en daarin schuilt ook het persuasieve potentieel van deze culturele ‘master’-frames. Iedere cultuur beschikt over een repertoire aan mogelijke frames die men in het publieke debat kan toepassen. De auteur van een boodschap past deze frames bewust of onbewust toe door *framing devices* te gebruiken: woordgebruik, formuleringen, metafoeren, beeldmateriaal, argumenten en voorbeelden, die alle naar het frame als omvattend idee verwijzen. Deze verzameling van manifeste *framing devices*, die aangeven aan de hand van welke indicatoren het abstracte frame zich in een tekst manifesteert, aangevuld met *reasoning devices*, vormt een framebundel (of *frame package*; zie Gamson & Modigliani, 1989). Doordat ook de ontvangers vertrouwd zijn met de achterliggende culturele motieven activeren deze tekstuele elementen een cognitief schema dat congruent is met het toegepaste frame, zodat de ontvangers de tekst begrijpen zoals de zender het bedoelde. Nagaan of dit daadwerkelijk het geval is, vormt het doel van veel framingonderzoek binnen de communicatiewetenschap.

Belangrijk, ten slotte, is dat de functie van de manifeste *framing devices* is om een cognitief schema te activeren, maar dat *reasoning devices* en culturele fenomenen, die de werkelijke kern vormen van *frame packages*, niet expliciet hoeven voor te komen in een tekst. Precies omwille van dat abstracte en latente aspect van frames is het raadzaam om gebruik te maken van een kwalitatief-interpreterende inhoudsanalyse om framebundels te reconstrueren.

Uitgangspunten van de inductieve strategie

Een frame opvatten als een impliciete 'hint' van hoe een boodschap over een bepaald onderwerp begrepen moet worden, maakt dat het principe van betrouwbaarheid in het gedrang komt. Interpretatie door een frameanalist is immers onvermijdelijk, omdat een frame tot uitdrukking komt in de latente betekenisstructuur van een tekst. Men kan zich daarbij beperken tot een analyse van de manifeste inhoud, wat dé manier is om tot betrouwbare resultaten te komen en wat de kans op replicerbaarheid groter maakt. Betrouwbare data zijn echter niet per definitie ook valide. Als alleen eenvoudig meetbare bouwstenen van een tekst aan de basis liggen van een frame, kan dat funest zijn voor de validiteit: men meet niet wat men beoogt te meten, namelijk het frame. Bij een frameanalyse moet er daarom gestreefd worden naar een optimaal evenwicht tussen validiteit en betrouwbaarheid.

In de fase van het inductief reconstrueren van frames is het de bedoeling om via systematische analyse en het expliciteren van de gevolgde procedures een waaier aan mogelijke frames samen te stellen. In een latere fase moet idealiter via een kwantitatieve inhoudsanalyse aan de hand van codeerinstructies de betrouwbaarheid van deze frames deductief verder worden nagegaan (zie Van Gorp, 2005, 2006). Om in tweede instantie verschillende codeurs te kunnen instrueren, is het bij de inductieve strategie van belang om niet alleen de frames te definiëren, maar ook een inventaris te maken van de manifeste elementen op basis waarvan deze frames herkend kunnen worden.

Twee principes en de stapsgewijze methoden uit de *grounded theory*-benadering zijn van nut voor het inductief reconstrueren van frames (Strauss & Corbin, 1998). Ten eerste is er het simultaan verloopende proces van verzamelen, coderen en analyseren. Het uitkristalliseren van de framebundels verloopt dus gespreid tijdens het analyseproces. Voortdurend worden er nieuwe ideeën ontwikkeld en naar gegevens gezocht die het voorkomen van de frames bevestigen of tegenspreken. Ten tweede is er de *constant comparative method* (Glaser & Strauss, 1967/1971). Dit voortdurend vergelijken biedt een tegenwicht aan de subjectieve en onvermijdelijke betrokkenheid van de onderzoeker bij het onderwerp. Door het herhaaldelijk doornemen van het materiaal is het mogelijk om de voorlopige inzichten te staven en deze met grotere zekerheid naar voren te schuiven. Het eigenlijke coderen van de data gebeurt via drie parallel lopende coderingsstrategieën: de open codering, het axiale coderen en het selectieve coderen die ten slotte resulteren in een aantal framebundels.

Stappen in de analyse

Het verzamelen van teksten

Het is raadzaam om op strategische gronden teksten te verzamelen, omdat het de bedoeling is inzicht te krijgen in frames die op een ruimere schaal een debat domineren. Zoek dus naar ‘sponsors’ waarvan te verwachten is dat ze een bepaald frame om persuasieve redenen hanteren: pressiegroepen, ngo’s, politieke partijen, enzovoort. In dit soort teksten domineert meestal één frame, terwijl in nieuwsverslaggeving meerdere frames binnen één tekst kunnen voorkomen, wat het lastiger maakt deze van elkaar te onderscheiden (zie Van Gorp, 2006). Verder kan het nuttig zijn om aandacht te besteden aan frames die dominant zijn in andere sociale, politieke of historische contexten. Een frame kan namelijk op verschillende plaatsen en momenten worden ingezet, door voor- en tegenstanders, voor en tegen bepaalde kwesties. Ook de literatuur wijst soms de weg naar manieren van denken over bepaalde thema’s, bijvoorbeeld het onderscheid tussen *God’s poor* en *devil’s poor* (zie Gamson & Lasch, 1983; Golding & Middleton, 1982).

Het open coderen

Een open codering houdt in dat men teksten ‘opent’ door ze op te breken in verschillende delen die onderling kunnen worden vergeleken om gelijkenissen en verschillen op te tekenen. De bedoeling is om alle verzamelde teksten systematisch door te nemen en een inventaris te maken van tekstuele elementen die verband houden met het onderwerp van het onderzoek, bijvoorbeeld armoede, en daaraan codes toe te kennen. Het gaat daarbij over woordkeuze (de armoezaaier, de dakloze), metaforen (onderaan de maatschappelijke ladder), stereotypen (de clochard onder de brug), slagzinnen (‘Gevangen in de val van de armoede’), exemplarische gebeurtenissen (arme die luxegoederen bezit), visuele beelden (bedelaars in een dure winkelstraat) enzovoort.

Het axiale coderen

Via grafische en tekstuele voorstellingen wordt er in deze fase naar patronen gezocht in de inventaris van *framing devices*. Dit gebeurt door deze in dimensies onder te brengen rond een as (vandaar axiaal coderen) van centrale ideeën en opvattingen. Overeenkomsten, verschillen en tegenstellingen tussen de geïnventariseerde bouwstenen kunnen de weg wijzen naar overkoepelende ideeën, wat cruciaal is om te bepalen of het daadwerkelijk een (nieuw) frame betreft. Bijvoorbeeld het ‘onafwendbare noodlot’ is toepasbaar op andere kwesties dan armoede, waardoor het als een frame bestempeld kan worden, terwijl het stereotype van de ‘bedelaar’ specifiek is voor het onderwerp armoede, waardoor het op zich geen frame vormt. Stapsgewijs dient er dus steeds grotere afstand genomen te worden van de primaire teksten om tot een zeker abstractieniveau te komen. Verder is het van belang aandacht te besteden aan de mogelijke *reasoning devices*: verschillende definiëringen van de situatie, het aanduiden van de oorzaken, verantwoordelijkheid en oplossingen en morele uitspraken ten aanzien van de bestudeerde thematiek.

Het selectieve coderen en de emanatie van frames

Ten slotte zoekt men naar clusters in de *devices* en selecteert men de codes die het omvattende denkbeeld binnen de bundels het best weergeven. De bevindingen die tijdens de open en de axiale codering rechtstreeks of indirect in de coderingen en diagrammen een neerslag vinden, worden daarom bij het selectief coderen van verdere ballast ontdaan. Om deze stap uit te voeren zet men de coderingen over naar een *signature matrix*, met als rij-ingangen de verschillende onderscheiden frames en als kolomingen de *devices* (voor voorbeelden zie Gamson & Lasch, 1983; Van Gorp, 2006). In eerste instantie kan deze kwalitatieve matrix per kolom worden ingevuld, waarna men over de verschillende kolommen heen naar logische combinaties kan zoeken. Een richtlijn daarbij is dat elke schakel in de keten zinvol moet zijn. Het uiteindelijke doel is tot een beperkt aantal framebundels te komen die mutueel exclusief zijn. Ook kan er worden nagegaan hoe de frames zich tot elkaar verhouden, bijvoorbeeld of tegenover een frame een bepaald *counter frame* kan worden geplaatst: een frame dat ingezet wordt om het tegengestelde frame buiten het blikveld van de ontvanger te houden, of om het tegengestelde frame te ontcrachten.

Wat hier nog ontbreekt, zijn de benamingen van de frames. Dit gebeurt door de framebundels in verband te brengen met culturele motieven, zoals waarden, stereotypen, mythes, archetypes of oerangsten, in het voorbeeld de profiteur, het onafwendbare noodlot en Don Quichot.

Geschiktheidstoets

Betrouwbaarheid houdt bij de inductieve methode in dat men nagaat hoe 'plausibel' de gevonden frames zijn. De 'juistheid' van de interpretatie wordt gemeten aan de hand van het functionele karakter en het verklarende potentieel van de frames. Verder is er een aantal specifieke criteria. Ten eerste vormt het uitvoerig beschrijven van de framebundels bestaande uit *framing* en *reasoning devices* een manier om de dominante positie ervan aan te geven. Ten tweede moet het mogelijk zijn op basis van de frames een gebeurtenis of kwestie te definiëren door aan te geven wat het probleem is, wie de verantwoordelijkheid draagt en hoe het probleem (beleidsmatig) op te lossen is. Let wel: een frame kan een situatie ook als niet problematisch definiëren. Het doel van een frame kan zijn het uit de weg gaan van verantwoordelijkheden en het zoeken naar een oplossing. Ten derde moeten de frames voldoende abstract geformuleerd zijn. Dit kan door als bijkomende oefening de frames in verband te brengen met heel andere onderwerpen. Het frame van de profiteur is bijvoorbeeld ook toepasbaar bij het representeren van werkloosheid, asielzoekers, studenten en aandeelhouders. Een vierde criterium is dat het denkpatroon consistent moet zijn, waardoor bijvoorbeeld de definiëring van de situatie aan een bepaalde verantwoordelijkheid en oplossing te koppelen is. Dit vijfde criterium betekent dat de frames zowel leiden tot inzicht als tot begrip van de bestudeerde situatie, zodat zij voldoen aan het pragmatische criterium van bruikbaarheid (Charmaz, 2000).

Besluit

De beschreven methode om via inductie frames te reconstrueren, gebaseerd op de grounded theory-benadering, heeft een aantal voor- en nadelen. Zo kan het arbeidsintensieve werk moeilijk worden uitbesteed. Bovendien vergt het een zeker analytisch inzicht en enige creativiteit van de frameanalist. Deze vorm van analyse gaat er dan ook niet vanuit dat de ontdekte frames de enige 'ware' zijn. Maar er zijn ook voordelen aan de methode verbonden: het contact van de frameanalist met het bronnenmateriaal, de systematische en geëxpliciteerde zoekstrategie en de toegestane keuzeruimte om diep in de teksten door te dringen. Belangrijk is dat er inzicht in het gelijktijdig voorkomen van meerdere, bij elkaar passende elementen wordt nagestreefd en dat men zich niet beperkt tot enkele, losse karakteristieken. Door de frames voor te stellen als *frame packages* van *devices*, wordt bovendien aan de beoordelaar van het onderzoek de mogelijkheid geboden de waarachtigheid van de frameanalyse in te schatten.

Literatuur

- Charmaz, K. (2000). Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In: N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (red.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage, p. 509-535.
- Gamson, W.A. & K.E. Lasch (1983). The political culture of social welfare policy. In: S.E. Spiro & E. Yuchtman-Yaar (red.), *Evaluating the welfare state. Social and political perspectives*. New York: Academic Press, p. 397-415.
- Gamson, W.A. & A. Modigliani (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95, p. 1-37.
- Glaser, B.G. & A.L. Strauss (1971). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine-Atherton (oorspronkelijk 1967).
- Golding, P. & S. Middleton (1982). *Images of welfare: Press and public attitudes to poverty*. Oxford: Martin Robertson.
- Neuman, W.R., M.R. Just & A.A. Crigler (1992). *Common knowledge: News and the construction of political meaning*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Reese, S.D. (2001). Introduction. In: S.D. Reese, O.H. Gandy & A.E. Grant (red.), *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world*. Mahwah, NJ: Erlbaum, p. 1-31.
- Semetko, H.A. & P.M. Valkenburg (2000). Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, 50(2), p. 93-109.
- Strauss, A.L. & J. Corbin (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2e editie). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Van Gorp, B. (2005). Where is the frame? Victims and intruders in the Belgian press coverage of the asylum issue. *European Journal of Communication*, 20, p. 485-508.
- Van Gorp, B. (2006). *Framing asiel: Indringers en slachtoffers in de pers*. Leuven: Acco.
- Van Gorp, B. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back. *Journal of Communication*, 57, p. 60-87.